

УДК 327

БІЛУРУС О. Г.,
доктор економічних наук, академік,
Голова Комітету у закордонних справах
Верховної Ради України

ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ІГЕОЕКОНОМІЧНИХ СТРАТЕГІЙ

Стаття присвячена інтеграції України в європейські й світові структури та системи. Очевидно неминучим для України стає перехід до стратегії й моделі розвитку сучасної системи державного капіталізму на базі народного підприємництва й економічної демократії в поєднанні з визначальною контролюючою та координуючою роллю держави. Єдність внутрішньої та зовнішньої політики України, її інтеграція в європейські системи й структури є запорукою піднесення міжнародної конкурентоспроможності та могутності нашої держави.

Ключові слова: глобальні тенденції, економіка, політика, глобальна криза, США, Європа, Китай, Росія, ЄС, НАТО, МВФ, бюджет, міжнародна валюта, інтеграція, інноваційний успіх.

На початку ХХІ століття система пануючого нині панамериканського глобалізму набувала нових рис, тенденцій і специфіки розвитку. Серйозні поразки системи глобалізму в останній період, його іманентна системна криза змусили навіть головних глобалізаторів – лідерів країн G-8 – заявити ще в 2000 році в Окінаві (Японія): «Ми повинні визнати існування загроз, пов'язаних з глобалізацією»¹. І ці загрози вже визнані, але ще не усунуті й навряд чи будуть усунуті. Разом з тим повного й глибокого розуміння реальних наслідків глобалізації, її кризового характеру і сьогодні ще не існує. Криза глобалізму, яка набирає темпи й масштаби з початком ХХІ століття, має багато різних проявів. За висновком американського економіста Д. Стігліца, й американська, й японська економіка впадають у депресивний стан, економіка Європи стикається з великими труднощами, і зростає політичний розкол Заходу².

Глобальні трансформації економіки означають не лише кількісно-структурні, а й глибокі якісні зміни її суті. Економіка трансформує свій внутрішній зміст, проявляючи себе не лише як система виробничих відносин і спосіб господарювання, а й як домінуюча система управління національним і глобальним суспільством, «стаючи політикою і навіть ідеологією епохи, новою владною системою координат»³.

Чи не найголовніший з проявів сучасної кризи – відсутність або неефективність глобальних інститутів управління (глобальна криза управ-

ління). Сучасні антиглобалісти заявляють про недостатню ефективність і глобальність нинішніх інститутів управління глобальними процесами, вони виступають за прозорість у системі прийняття глобальних міжнародних рішень. Якщо до останнього часу цілісне (внутрішнє й зовнішнє) забезпечення національно-державної безпеки було, перш за все, справою самої держави, то нинішній симбіоз субнаціональних і наднаціональних міжнародних загроз вимагає максимальної солідарності між державами проти спільних загроз. У перспективі неминуче зближення між геополітичними й цивілізаційними опонентами (США, Китай, Росія, Європа, Індія). Солідарність держав не може базуватися на інтересах і диктаті лідера («хто не зі мною, той проти мене»)⁴. Синергія глобальної солідарності держав – величезний резерв розвитку. Криза американського глобалізму посилюється і внаслідок відмови США брати на себе відповідальність за економічну, екологічну, соціальну й загальну глобальну безпеку. Ці питання втратили для США першоприоритетне глобальне значення, в той час як для Європи і країн, що розвиваються, вони стають головними політичними проблемами⁵. В цих умовах діюча система корпоративного глобалізму, застосована в США стратегія стимулювання діяльності корпорацій можуть стати неприйнятними для більшості країн світу як форма їх непрямой експлуатації і як перешкода для природної соціалізації їхнього розвитку. Є всі підстави вважати, що почався і поглиблюється кризовий спад в умовах нової глобалізованої економіки. Система глобалізму не стала антикризовим механізмом. З цієї точки зору трансформація глобального корпоративізму, або системи корпоративного глобалізму, в систему взаємовигідної інтеграції й координації розвитку всіх країн світу є неминучою. Імперії не вічні, вічним є розвиток. Корпоративні імперії не є винятком, навіть якщо їм доведеться пройти додатковий етап державно-корпоративних інституцій. Аналіз нових тенденцій світового економічного розвитку кінця XX ст. і початку XXI ст. підтверджує ці висновки.

Останні 20 років статус США як глобальної наддержави практично ніхто не оспорував. На військово-політичному рівні ми й далі живемо в однополярному світі, але у всіх інших вимірах – у промисловості, фінансах і культурній сфері – це співвідношення сил змінюється, і домінуючому становищу США приходить кінець. У плані війни й миру, економіки й бізнесу, ідей і мистецтва це створює цілковито новий світовий ландшафт, який корінним чином відрізнятиметься від того, в якому ми живемо сьогодні. Обстановка в цьому новому світі визначатиметься з різних місць і багатьма народами⁶.

Основною тенденцією розвитку процесів глобалізації в постіндустріальну епоху є посилення європейського, євразійського й азійського напра-

мів глобалізації. В другій половині XX ст. протягом «третьої хвилі глобалізації» було сформульовано правило «золотого корсету» глобального розвитку, а також окреслено такі специфічні риси нової схеми світоустрою, як: глибока інтеграція фінансової сфери з притаманною їй нестійкістю внаслідок дій міжнародних спекулянтів-глобалізаторів; подальша лібералізація режимів залучення прямих іноземних інвестицій в інтересах найбільш впливових країн-глобалізаторів; тотальне зрощування фінансового капіталу з владою на рівні національних держав; інтенсивне зрощування національного капіталу з глобальним капіталом і формування глобальної фінансової олігархії, яка бере під свій контроль національні держави й уряди; стрімке поширення інформаційних технологій і формування глобальної інформаційної системи, яка набуває контрольних функцій; безпрецедентне посилення ролі й реальної влади глобальних корпорацій як нового типу транснаціональних компаній; гіпертрофовані хвилі економічної міграції людей; небачені масштаби інтеграції міжнародних неурядових організацій з глобальними корпораціями; форсоване формування силової системи економічного глобалізму⁷.

Глобалізація, будучи специфічною формою міжнародної економічної інтеграції, надає процесам інтеграції нового змісту й специфіки. В результаті глобального інтеграційного процесу формується, з одного боку, нова глобальна економіка, яка несе в собі небачені синергетичні ефекти. А з іншого боку – глобалізація під впливом дій країн-глобалізаторів і глобальних корпорацій набуває силового характеру, що призводить до тяжких негативних наслідків.

В XX ст. з особливою силою почав діяти об'єктивний економічний закон інтеграції виробництва⁸, що стало новим кроком у розвитку теорії економічної інтеграції. Працюючи в останні двадцять років над проблемами глобалізації, автор цієї статті вперше ввів у науковий обіг закон глобалізації як об'єктивний економічний закон⁹. Дія цього закону призводить до виникнення таких нових явищ, як глобальна монопольна конкуренція, глобальна експлуатація й глобальна економічна криза. В сучасних умовах глобальна економічна криза, яка несе в собі здатність бути хронічною кризою системи глобалізму, виступає в формі глобальної фінансової кризи.

За останні двадцять років країни за межами промислово розвинутого Заходу розвивалися високими темпами. Ми сьогодні спостерігаємо третій у сучасній історії етап глобальних змін у співвідношенні сил. Перший був приблизно в XV ст. з розвитком західного світу. Він створив світ таким, яким ми його знаємо сьогодні – світ науки, комерції та капіталізму, промислових і сільськогосподарських революцій. Він привів до тривалого політичного домінування країн Заходу. Другий етап настав у кінці

XIX ст. з підйомом США. Ставши промислово розвинутою державою, США перетворились на найсильнішу і найвпливовішу державу світу, могутнішу за будь-який альянс інших держав.

За словами Ф. Закарі¹⁰, економіка США зайняла перше місце у світі ще в середині 1880-х рр. і зберігає його по цей день. Більше того, з того часу частка США в загальносвітовому ВВП залишається практично на одному й тому ж рівні. За винятком нетривалого періоду – другої половини 1940-х і 1950-х рр., – коли інші промислово розвинуті країни ще не відійшли від війни й Америка давала половину загальносвітового ВВП, частка США вже більше ста років складає приблизно четверту частину від його об'єму (32% в 1913 р., 26% в 1960 р., 22% в 1980 р., 27% в 2000 р. і 26% в 2007 р.). Протягом останніх 25 років (до 2008 р.) середньорічне зростання ВВП в Сполучених Штатах складає більше 3%, що істотно перевершує аналогічні показники Європи й Японії. Зростання продуктивності праці вже десять років становить 2,5%, що на 1% вище за середню цифру по Європі.

Економіка США відрізняється високою динамічністю й інноваційністю. Візьмемо, наприклад, «галузі майбутнього». У найближчі 50 років розвиток нанотехнологій (сфери прикладної науки, пов'язаної з управлінням матерією на атомному й молекулярному рівні) обернеться найпотужнішими проривами, і саме США панують в цій області. Доходи від практичного застосування біотехнологій в США наблизилися в 2005 р. до 50 мільярдів доларів – ця цифра в п'ять разів більше європейського показника і складає 76% від загальносвітових доходів у цій сфері.

Американські військові сили займають перше місце за всіма напрямками – на суходолі, морі, у повітрі й космосі, – а військовий бюджет США перевищує оборонні витрати 14 найбільш потужних держав разом узятих і складає майже 50% загальносвітових витрат на ці цілі. Крім того, в НДДКР військового призначення Вашингтон вкладає більше коштів, ніж усі інші країни разом узяті¹¹.

Зараз США стикаються з найсерйознішими, найглибшими й наймасштабнішими проблемами за всю свою історію, і вони, поза сумнівом, втрачуть значну частину своєї частки в загальносвітовому ВВП. Нинішню фінансову кризу породив страх, що межує з панікою, але таке траплялося і раніше. Різниця в тому, що сьогодні він б'є не тільки по гаманцю, але й по ілюзіях. США давно вже жили в ілюзорному світі – насолоджувалися могутністю й процвітанню, яке, здавалося, належить Америці по праву народження, що б там не відбувалося в реальності¹².

В країні спостерігаються величезні проблеми з медичним і пенсійним страхуванням. Американці беруть у борг 80% накопичень всього світу і витрачають ці гроші на споживання.

На думку багатьох аналітиків, країна втрачає науково-технічну базу і переживає неухильне падіння культурного рівня. Народ, колись прихильний протестантській етиці «відкладеної винагороди», сьогодні прагне до задоволень тут і зараз, американці втратили інтерес до основ – математики, виробництва, наполегливої праці, заощаджень, американське суспільство перетворюється на суспільство, що спеціалізується на споживанні й дозвіллі¹³.

За словами Френсіса Фукуями, джерелом сили і впливу США були не тільки їх військова й економічна потуги, але й той факт, що для більшості людей американська модель самоврядування була привабливою альтернативою тому, як влаштовано їхнє власне суспільство, і вони були готові міняти своє життя і облаштовувати його за американським зразком. Саме цей феномен політолог Джозеф Най назвав *soft power* («м'яким впливом») ¹⁴. Ідеї демократії були дискредитовані раніше (особливо коли їх стали використовувати для виправдання іракської війни), і тоді навіть пересічним громадянам стало очевидно, що розмови про демократію служать тільки прикриттям для розповсюдження американської гегемонії. Повернути бренду «Америка» колишню привабливість – задача не менш важка, ніж стабілізація фінансового сектору.

Але навіть якщо Америка «занадто важлива, щоб дозволити їй збанкрутувати», нинішня важка криза все одно не обійдеться без наслідків. У країні вже піднімається буря гніву проти ділків з Уолл-стріт, що не бажали приборкати свою зажерливість у сприятливі часи, але тут же кинулися по допомогу до держави, коли справи пішли погано. Хвиля дерегулювання, швидше за все, буде повернена назад. Іншими словами, фінансовий переполюх прискорить «поворот вліво» в американському політичному житті¹⁵.

Паніка у Вашингтоні сигналізує про те, що експеримент з фінансовим надлібералізмом, що тривав у Америці останні двадцять років, закінчився крахом. Крах цей відчуватиметься повсюди, проте краще за всіх з його наслідками справляться ті країни з ринковою економікою, які відкинули насаджувану Америкою політику дерегуляції. Великобританія, що добровільно перетворилася на подобу гігантського хеджевого фонду, швидше за все, постраждає особливо сильно. Гірка іронія останніх двох десятиліть полягає в тому, що відразу ж після падіння комунізму виникла чергова утопічна ідеологія. В Америці й Великобританії (у меншій мірі – й в інших західних країнах) пануючою філософією став ринковий фундаменталізм, який набуває тотального характеру¹⁶.

Після закінчення «холодної війни» США вважали, що мають право навчати решту країн грамотному фінансовому менеджменту і вимагати від інших жити за правилами, яких самі не збира-

лися дотримувались. Страхітливий стан фінансових ринків США пояснюється тим, що американським банкам було дозволено працювати в умовах тотальної свободи¹⁷.

Націоналізуюючи найважливіші елементи своєї фінансової системи, США зневажили власне кредо свободи ринків і дозволили країнам, де ринки повністю контролюються державою, восторжествувати. Останні події матимуть не менш далекі наслідки, ніж падіння Радянського Союзу; зруйнована сама схема роботи уряду й економіки.

В обставинах, що склалися, єдиним способом врятувати ринок від катастрофи є істотне розширення ролі держави. Наслідком такої політики, буде подальше підвищення залежності Америки від нових великих держав. Федеральний уряд збирається влізти в ще більші борги; багато кредиторів вважають (небезпідставно), що борги ці ніхто ніколи не виплатить. В уряді може виникнути спокуса потопити борги в хвилі інфляції – але тоді самі кредитори потерплять великі збитки. Але чи будуть уряди країн, що масово скуповують американські цінні папери (Китай, країни Персидської затоки, наприклад), готові й далі підтримувати долар як світову резервну валюту? А що, якщо ці країни вирішать скористатися шансом і порушити світовий баланс економічної потуги на свою користь? У підсумку ми маємо цілком передбачену загибель американської системи. Подібно до загибелі радянської системи, ця подія матиме величезні геополітичні наслідки¹⁸.

На думку багатьох аналітиків, війна в Іраку, фінансові спекуляції ділків з Уолл-стріт, відмова США від виконання міжнародних зобов'язань заплямували статус Америки як глобальної держави, викликали обурення Європи проти Сполучених Штатів і дестабілізували Близький Схід, де сьогодні квітне антиамериканізм. Коли Держсекретар Кондоліза Райс запитала президента Франції Ніколя Саркозі, який не приховує, що у багатьох питаннях розглядає Сполучені Штати як зразок для наслідування, чим США може допомогти, то відповідь Саркозі була вельми красномовна: «Поліпшити ваш імідж у світі. Коли наймогутніша, найуспішніша країна, яка очолює наш табір, одночасно є й однією з найнепопулярніших у світі, виникає важка ситуація. Це створює величезні проблеми для вас самих і ваших союзників. Тому робіть все можливе, щоб вас сприймали краще – ось цим ви мені й допоможете». Британський історик Найалл Фергюсон у своїй статті 2004 р. під заголовком «Світ без влади» говорить, що світ без гегемонії може бути більш бажаним, ніж американське домінування.

За словами міністра фінансів Німеччини, нинішня фінансова криза сповіщає про кінець світової гегемонії Уолл-стріту і виникнення багатьох полюсів сили. У цьому новому контексті Європа гратиме вирішальну роль. Вона може під егідою

Німеччини та Франції взяти участь у створенні нової міжнародної моделі, суть якої буде не у фінансових інноваціях, а у впровадженні жорсткішої державної регуляції, що, до речі, відповідає європейським традиціям. Ослаблення політичних позицій Лондона, який створював політичні перепони на шляху європейської фінансової регуляції, відкриває перед Євросоюзом нові можливості. Проте поки європейські наміри не перетворяться на послідовні й узгоджені дії, говорити про занепад Уолл-стріту передчасно¹⁹.

Водночас, на думку деяких дослідників²⁰, гіпотези «занепаду» США ґрунтуються на ідеї неминучої кореляції між політичною й економічною могутністю. Проте економічні й політичні цикли американської держави можуть і не збігатися. У матеріальному плані стабільність американської держави вражає. У плані паритету купівельної спроможності ВВП США в 2008 році складає 19% від загальносвітового проти 21,2% в 1980 р. Однак за той же період частка Китаю виросла з 3,2% до 16,6%. Це означає, що в матеріальному плані зростання економічної потужності Китаю мало впливає на могутність Америки. Це скоріше зачіпає Європу, чия частка знизилася з 29% до 20%, і, природно, весь неазіатський світ (Латинська Америка, Африка). Таким чином, ми можемо говорити про повільне зародження декількох економічних полюсів, і тут хорошим прикладом може послужити ВТО. У цій організації на зміну євро-американській монополії (в рамках ГАТТ) прийшла складна багатополлярна система, де, залежно від предмету обговорення, домінуючі полюси не обов'язково є величиною постійною і жодна країна або група країн не можуть в такій мірі, як раніше, диктувати свою волю.

США непокоїть зростаючі амбіції Китаю та Росії і їхнє прагнення брати активнішу участь у вирішенні світових проблем. Російський аналітик В. Максименко визначає природу «американського стратегічного мислення»: «На думку економістів і політиків, глобалізація – вразливий «американський продукт». Тому спільним знаменником американського стратегічного мислення після закінчення «холодної війни» став ірраціональний страх перед появою на Євразійському континенті нової наддержавної сили. Цей страх підтримується усвідомленням недостатності фінансового й енергетичного ресурсів Сполучених Штатів». Проте Росії не під силу повернути собі наддержавний статус колишнього СРСР. Її економічна база для цього дуже слабка²¹. Позиції Китаю на міжнародній арені частково базуються на тому, що багато іноземців вважають його «країною майбутнього». На думку багатьох аналітиків США, найнебезпечніший і катастрофічний для США сценарій розвитку подій буде реалізований у тому випадку, якщо Вашингтон піде на поступки Пекіну і почне «відступати» в

Азії. Тоді Токіо майже напевно послідує в руслі переважаючої тенденції й зближуватиметься з Пекіном, щоб увійти до складу регіональних військово-політичних структур. Проте теперішнє піднесення Китаю побудоване на німецькому фундаменті. Зовнішньоторговельний дефіцит США не тільки дозволив Китаю накопичити найбільші в світі золотовалютні резерви: він також підтримує зростання китайської промисловості й забезпечує стабільний притік у країну нових технологій. Америка може почати вирівнювати свій торговий баланс, почавши цей процес з Китаю²². За останніх два роки на 109 засіданнях Конгресу було розглянуто 27 нових антикитайських законопроектів. Жоден з них так і не був прийнятий.

Російський вчений А. Нагорний виділив наступний формат взаємозалежності економік США і Китаю: «КНР тільки офіційно накопичила більше трильйона доларів золотовалютних резервів, а з урахуванням «асоційованих держав», число яких постійно розширюється (сьогодні сюди вже можна – з деякими обмовками – віднести навіть Японію, Південну Корею й Тайвань, формальних союзників США), ця сума може бути збільшена мінімум вчетверо». Аналітики відзначають, що агресивні дії однієї із сторін конфлікту можуть спровокувати початок світової кризи: «Вважається, що покупка Народним Банком Китаю, разом з Банком Японії, казначейських зобов'язань США, а також іпотечних сертифікатів, що випускалися федеральними агентствами США, дозволяє стримувати зростання прибутковості на ринку американських боргових зобов'язань, зберігати іпотечні ставки на низькому рівні, стимулювати попит на ринку нерухомості й тим самим підтримувати зростання американської економіки. Насправді фінансування поточного платіжного балансу США певною мірою за рахунок Китаю є чинником ризику для економічного розвитку Америки. У разі перегріву китайської економіки сальдо поточного платіжного балансу країни може стати негативним, унаслідок чого центральний банк Китаю не відчуватиме необхідності в скупці американських казначейських зобов'язань, а це, у свою чергу, загрожує обвалом на міжнародному ринку облігацій»²³.

В умовах силової глобалізації принципового значення набуває геостратегічне протистояння між Китаєм і Сполученими Штатами. До 2030-го КНР порівняється з США за обсягами нафти, що імпортується. При цьому китайське керівництво ясно усвідомлює, що без забезпечення надійними джерелами енергоресурсів подальше зростання економіки стане неможливе. Саме тому енергетична безпека й пошук нових ринків стають для Китаю питанням «виживання» як одного з лідерів світової економіки. У свою чергу Вашингтон не зацікавлений у посиленні китайської присутності на вуглеводневому ринку і готовий використовувати максимум політичних й еконо-

мічних важелів для того, щоб не допустити туди китайські нафтогазові компанії. Геополітичний і гео економічний конфлікт між панамериканським і азійським глобалізмом неминучий. Особливо в секторах енергетики, екології та фінансів.

На думку деяких американських аналітиків, врахування інтересів інших – це, в першу чергу, усвідомлене розуміння власних інтересів. В майбутньому, коли справи в Китаї, Індії, Бразилії, Росії, ЮАР і решті менших держав йтимуть все краще й краще, між ними неминуче виникнуть нові точки напруженості. У багатьох з них існують традиційна ворожнеча, прикордонні суперечки й поточні конфлікти, що дає Сполученим Штатам можливість грати важливу і конструктивну роль «чесного посередника», що займає центральне місце в міжнародному облаштуванні. Цю роль Сполучені Штати – країна з глобальними інтересами й глобальною присутністю, повним «портфелем» впливу та різними іммігрантськими співтовариствами у складі населення – можуть навчитися грати з найбільшим мистецтвом²⁴.

Ці функції, звичайно, сильно відрізняються від традиційної ролі наддержави. Тут не йдеться про вертикальну ієрархію, коли Америка ухвалює рішення і вже постфактум повідомляє про них вдячному світові. Роль посередника передбачає консультації, співпрацю і навіть компроміси – але за ситуації, коли активних гравців на світовій арені багато, саме здатність формувати порядок денний і організовувати коаліції стає першорядною формою впливу. **Частково зовнішня політика складається з того, що ми робимо, але частково – і з того, ким ми є**²⁵.

США ведуть три війни: одну в Іраку, другу – проти талібів, що знов піднімають голову в Афганістані, а третю – у світовій глобалізованій економіці. Війна в Іраку спустошила американський бюджет, розколола Америку як ніяка інша війна, відчувала старих друзів і створила нових ворогів. Крім того, їй не видно кінця.

Сьогодні, ради відновлення статусу Америки, більшість американських авторів закликають до мирних переговорів як єдиної альтернативи війні. Зб. Бжезінський у своїй останній (2007 р.) книзі «Другий шанс: Три президенти і криза американської могутності» покладає провину на трьох останніх президентів – Буша I, Білла Клінтона і, особливо, Буша II – за те, що вони даремно розтравили глобальний вплив Америки, ухвалюючи невірні рішення або відмовляючись діяти, коли це було необхідно. Він пропонує змінити підхід Америки до відносин з Європою, Росією, Китаєм, Індією (дві останні країни наближаються до статусу нових наддержав) і Латинською Америкою. Він закликає президента Б. Обаму до переговорів з Іраном про його ядерні експерименти і чинення тиску на Ізраїль з метою укладення мирного договору з палестинцями ради припинення їх конфлік-

ту, який він вважає головною причиною антиамериканських настроїв на Близькому Сході. Професор Зб. Бжезинський разом з іншими вважає, що вторгнення Буша II в Ірак і невдачі окупації призвели до ескалації падіння імперії, стали кладовищем неоконсервативного руху і поклали край домаганням США на світову гегемонію.

Мадлен Олбрайт, Державний секретар в адміністрації Клінтона, пише в своїй книзі «Записка майбутньому президентові» (2008 р.), що дипломатія – кращий спосіб вирішення світових проблем. Вона говорить про необхідність нової зовнішньої політики, заснованої на переговорах, а також на співпраці з усіма державами і поваги їх суверенітету.

В 2009 році виповнюється 5 років після виходу широко відомої монографії проф. Зб. Бжезинського «Глобальне домінування чи глобальне лідерство?» («The Choice: Global domination or Global Leadership?») (N.Y., 2004). Ця наукова подія проходить в США і світі дещо непомітно, можливо, через сучасні потрясіння глобальної фінансової кризи, зміни влади в США, загострення енергетичних конфліктів у Європі. Разом з тим ця публікація має величезне значення, і не лише з точки зору теорії глобалістики й теорії панамериканського глобалізму, а й з точки зору глобальної геостратегії й геополітики. Ця книга відкриває нову сторінку бачення світосистемного розвитку, а саме перехід від однополюсної системи панамериканського глобалізму до багатопольнової системи світопорядку. Будучи кривим апологетом американських інтересів і цінностей, Зб. Бжезинський бачить цю історичну трансформацію через еволюцію національних інтересів США та через абсолютне право США на беззаперечний вибір своєї стратегії. Цей новий вибір США у XXI ст. американський вчений, політик і стратег бачить не у відмові від системи глобалізму, породженої США і для США, а в тому, щоби поступово перейти від стратегії глобального домінування і диктату до більш гнучкої стратегії нового американського глобального лідерства. В ньому, як підкреслює сенатор США Ричард Лугар, Голова Комітету з міжнародних відносин Сенату США, особливу роль повинна відігравати культурно-цивілізаційна трансформація світу під проводом США²⁶. Тобто мова йде про тонку людську технологію замість силового тиску. Інтелектуалізація розвитку, людський капітал, лібералізація й поміркована соціалізація повинні стати новими складовими стратегії безпеки глобального розвитку у XXI ст. **Америка повинна зробити цей історичний вибір** заради збереження свого глобального лідерства і заради захисту своїх колосальних геостратегічних «життєво важливих» інтересів.

На вихід згаданої вище монографії Зб. Бжезинського позитивно зреагували провідні експерти Америки, Європи і світу в цілому. Генеральний секретар ООН К. Аннан привітав нову

концепцію мультилатералізму Зб. Бжезинського та його заклик до побудови глобального співтовариства спільних інтересів. Екс-президент США Д. Картер підкреслив, що доктрина Зб. Бжезинського є дорожньою картою в умовах нової геополітичної ситуації. Екс-міністр оборони США Ф. Карлуччі підкреслив ідею Зб. Бжезинського щодо формування мережі союзництв, щоби зберегти американське лідерство, стабілізувати «глобальні Балкани» і уникнути співудару цивілізацій. Висловлюючи позицію Євросоюзу, Х. Солана вітав таку можливу зміну глобальної стратегії США. Очевидно, що стратегія лідерства через партнерство є більш прийнятною для ЄС, ніж традиційна стратегія силового домінування США. Професор С. Хантінгтон (США) підтримав нову доктрину Зб. Бжезинського і його принцип «конструктивного лідерства в кооперативному створенні світового порядку».

Характерно, що і в цій визначальній монографії, і в усіх подальших працях Зб. Бжезинський виходить лише з позицій американських інтересів, американської влади над світом і американської політики й стратегії глобалізації світу. В наукових і політичних дискусіях з проф. Зб. Бжезинським автор цих рядків, виступаючи в ранзі першого Надзвичайного і Повноважного Посла України у США (а Україна в 1991-1994 рр. була ще третьою ядерною державою світу), постійно підкреслював незбалансованість наукової позиції «America über alles». Найважливішим контраргументом було те, що Америка і в XXI ст. залишиться головним джерелом і гарантом глобальної безпеки. Проф. Зб. Бжезинський був переконаний, що зростання глобальної взаємозалежності світу і його політичне пробудження лише стимулюють і сприяють зростанню американського глобального домінування, що стає загрозою для самих США. Альтернативою такої загрози є перехід від непосильного глобального домінування до глобального лідерства США. Без цього Америка може опинитися наодинці з глобальним хаосом. Тобто Зб. Бжезинський виступив авторитетним виразником нового глобального соціального замовлення на зміну довгострокової геополітичної стратегії США з глобального силового домінування на глобальне цивілізаційне лідерство. Ці ідеї автор розвиває й у таких своїх монографіях, як «Велика шахівниця» і «По за контролем»²⁷. Взятий разом цей відомий цикл монографій проф. Зб. Бжезинського сигналізує про формування нової світосистеми, про зміни у співвідношеннях панамериканського, євроатлантичного, європейського, євразійського й азійського глобальних силових центрів. Розпочинається перехід від системи американського глобалізму до системи всесвітнього тотального глобалізму. Основною рушійною силою розвитку цієї тенденції стає євроатлантичний і європейський глобалізм. В доктринах європейського глобалізму починають пробивати собі

дорогу деякі нові риси глобалізації. Серед них: а) необхідно здійснити перехід від силової глобалізації світу в інтересах наймогутніших глобалізаторів до глобалізації як вигідної для всіх країн глобальної інтеграції; б) необхідно перевести розвиток глобальної економіки на рейки соціальної її орієнтації. В іншому випадку нова глобальна економіка й система глобалізму в цілому стануть (чи вже стали) джерелами постійних світових криз.

Інтереси Європейського Союзу (як прототипу Сполучених Штатів Європи) реально виходять на глобальний рівень. А тому й стратегії Євросоюзу стають глобальними стратегіями. Досвід кінця ХХ ст. і початку ХХІ ст. показує, що глобальні євроатлантичні стратегії все більше європізуються, що можна пояснити більшим їх акцентом на соціальні цінності й принципи, на нові соціальні тренди й динаміку. Розуміючи глобалізацію як глобальну взаємозалежність і пропонуючи створення нової глобальної системи (системи глобалізму), Зб. Бжезинський виступає за створення нового глобального співтовариства, центром якого, з його точки зору, повинна залишатися Америка²⁸.

На думку Зб. Бжезинського, визначальним ідеологічним викликом ХХІ ст. буде не війна з міжнародним тероризмом²⁹. Мова йтиме про три нових фундаментальних виклики. Одне з таких явищ Зб. Бжезинський називає «політичним пробудженням» у світовому масштабі. Вперше в історії все людство стало політично активним. По-друге, відбувається зсув світового центру впливу з Атлантичного регіону в Східну Азію. Мова йде не про крах Атлантичного світу, а про втрату його гегемонії, якою він користувався 500 років. І по-третє, на поверхню вийшли загальні проблеми глобального масштабу, які доведеться вирішувати всім разом. На думку Зб. Бжезинського, це не тільки проблеми клімату й екології, але й проблеми бідності та несправедливості. Америка могла б грати роль каталізатора й ініціатора вироблення плану дій, який могли б колективно підтримати всі зацікавлені сторони, особливо в системі «Чиндія» і «Чимерика». Не випадково питання відносин з Пекіном поступово стає центральним у дискусіях щодо пріоритетів американської зовнішньої політики.

Східноєвропейці повинні перестати поводитися як маленькі діти, і їм слід почати самостійно вирішувати свої проблеми – зокрема, перестати весь час скаржитися США на агресивність Росії, заявив Зб. Бжезинський в інтерв'ю чеському телебаченню, приуроченому до двадцятих роковин подій у Празі, які привели до падіння комуністичного режиму³⁰. З приводу поширеного в Чехії після падіння «залізної завіси» страху перед Росією він заявив, що існують певні причини для неспокою, такі як спроби росіян відновити свій імперський вплив за допомогою економічних інструментів – контроль над стратегічними компаніями

системи енергопостачання, наприклад. Проте східноєвропейцям не слід драматизувати проблему, хоча є сенс усвідомити, що розбиратися з нею доведеться в основному їм самим. Вони не повинні чекати, що хтось вирішуватиме їх проблеми за них, заявив Зб. Бжезинський.

На думку Зб. Бжезинського, говорити про те, що позиція Сполучених Штатів по Чехії й Польщі залежить від спільних планів з будівництва направлено проти Ірану «протиракетного щита» або визначається ними, безглуздо. Створювати ж враження, що цей «щит» направлений проти Росії, просто контрпродуктивно, вважає він. Окрім цього, Зб. Бжезинський заявив, що і Чехія, і Польща – члени НАТО, і в цій якості обидві вони мають можливість впливати на Альянс, зробити його міцнішим, сильнішим, рішучішим. За його словами, реальність така, що в центрі політики США зараз знаходиться не Європа, а Тихоокеанський регіон. Верховенство Заходу в світі закінчується, але не тому, що Захід втрачає життєву силу, а тому що Азія її нарощує, вважає колишній радник президента США. Він також прокоментував критичні вислови колишнього президента Чехії Вацлава Гавела про рішення Барака Обами, який першим з президентів США відмовився зустрічатися з Тибетом Далай-ламою, щоб не псувати відносини з Китаєм. Зб. Бжезинський підкреслив, що є серйозна відмінність між ситуацією, коли у країні встановилися ворожі відносини з великою державою, і ситуацією, коли країна співробітничала з великою державою, незважаючи на те, що їй не подобається її внутрішня політика. За його словами, маючи справу з Радянським Союзом, Сполучені Штати щиро боролися за права людини, але це відбувалося в обстановці суперництва між країнами, і Америка не ризикувала, відкрито захищаючи права людини, втратити вплив на те, що відбувається в Радянському Союзі. Відносини ж з Китаєм в основному характеризуються співпрацею, додав він. Проф. Бжезинський сказав, що хоча Сполучені Штати не схвалюють внутрішню політику Китаю, проте вважають безглуздим йти на демонстративні символічні кроки, які не поліпшать ситуацію з правами людини, але розсердять китайців і можуть негативно позначитися на атмосфері співпраці. Чехія знаходиться в іншому становищі, відзначив при цьому Зб. Бжезинський, додавши, що він не вважає, що розбіжності між Китаєм і Чехією з приводу Далай-лами можуть мати негативні наслідки. За його словами, Сполучені Штати співробітничать з Китаєм по багатьох важливих питаннях, зокрема з північнокорейської й іранської проблем. Крім того, дві країни сильно залежать одна від одної з фінансової точки зору. Таким чином, вважає Зб. Бжезинський, це просто питання відповідальності перед суспільством.

За об'ємом ВВП Китай вже випередив Японію і посідає друге після США місце у світі. Саме Китай є найбільшим зовнішнім кредитором Сполучених Штатів. До 2015 року Пекін має намір побудувати два перших авіаносця. Разом з тим самому Китаю потрібні американські інвестиції й доступ на американський ринок для розвитку своєї економіки.

У своїй книзі «Велика шахівниця» Зб. Бжезинський писав, що до 2015 року світ прийде до протистояння трьох могутніх сил – Китаю, США і Європи. Незалежно від реалістичності такого прогнозу взаємовідносини цих трьох глобальних потуг визначатимуть стабільність розвитку сучасного світу, баланс між співробітництвом і конкуренцією.

За словами Тао Венчжао з Центру американських досліджень Академії суспільних наук Китаю, озираючись на історію китайсько-американських відносин, можна стверджувати: якщо розглядати Китай як ворога, то він цілком може в цього ворога перетворитися; для США немає жодного питання, яке би вирішувалося на світовому рівні без співробітництва з Китаєм, включаючи й фінансову кризу, яка вирує в даний час. За останні 30 років відносин навіть у періоди стабільності співробітництво США і Китаю відбувалося з урахуванням конкуренції, а тайванське питання було основним у цих відносинах.

На думку китайських дослідників, період реформ і відкритості почався в Китаї з 1972 року (офіційно вважається, що ця політика стартувала в 1978 р.). В 1972 році відбулася зустріч Керівника КНР Мао Цзедун з Президентом США Річардом Ніксоном, яка зруйнувала «льодовиковий період» у китайсько-американських відносинах. Підписання 17 серпня 1982 року спільного комюніке, в якому передбачені принципи вирішення питання про американські поставки зброї Тайваню з урахуванням позиції Китаю, заклало політичну основу відносин США і Китаю. За спогадами представника Китаю при ООН Шень Гофана, після закінчення «холодної війни» у відносинах між Китаєм і США були дві знакові події: введення економічних санкцій США проти Китаю в 1989 році та ослаблення політики санкцій після тайванської кризи. Після приходу до влади Буш-молодшого у своїх діях і політиці США сповідували унілатеризм, що значно загострило суперечності між двома державами. Ця тенденція змінилася після подій 11 вересня. Перед двома країнами постали нові стратегічні задачі: корейська ядерна проблема, боротьба з нерозповсюдженням зброї тощо. Однак виділення тайванському флоту 6,4 млрд дол. вже після пекінської Олімпіади знову ускладнило відносини двох країн³¹.

Цікаво, що саме американський політолог Зб. Бжезинський, який був радником Б. Обами із зовнішньої політики під час президентської

передвиборчої кампанії, виступив за створення союзу США з Китаєм за зразком відносин Вашингтона з Європою та Японією. Про це Зб. Бжезинський пише у статті в «Financial Times». З такою пропозицією він виступив раніше в Пекіні.

За словами політолога, двома країнам необхідно створити щось подібне «Великій вісімці» (G8), яка сьогодні є неформальним майданчиком, на якому лідери провідних держав обговорюють світові проблеми. Як підкреслює Зб. Бжезинський, лідери Китаю і США також повинні зустрічатися в неформальній обстановці для обговорення не тільки двосторонніх відносин, але й питань глобальної політики.

Основою для подібних переговорів, на думку політолога, може бути прийнята Китаєм стратегія поступового, мирного збільшення свого впливу в світі. Як підкреслив Зб. Бжезинський, Китай необхідно залучати до вирішення іранської та північнокорейської ядерних проблем, близькосхідного врегулювання, до переговорів з нормалізації відносин Індії та Пакистану.

Для розуміння позиції Китаю з приводу можливості такого розвитку двосторонніх відносин важлива думка Тао Венчжао. За його словами, відносини Китаю з такими крупними державами, як США, Росія, й Європою (ЄС) не повинні лежати в площині підтримки балансу. Китай виходить із необхідності підтримки вже існуючих відносин між Китаєм і США та розвитку їх в позитивному руслі, проте в майбутньому на ці відносини впливатимуть приховані на сьогодні конфлікти інтересів. Він вважає, що в двохсторонніх відносинах Китаю і США не обов'язково розкривати свої стратегічні карти. За його словами, незважаючи на те, що сучасна світова система побудована Заходом з огляду на домінування США, вона залишає Китаю об'єктивні умови для мирного позитивного розвитку. До того ж Китай зараз не має ні можливостей, ні прагнень до боротьби з американським гегемонізмом. І навіть конфліктність по тайванському питанню між Китаєм і США зменшується. Тоді як зустріч Саркозі з Далай-ламою в кінці минулого року зіпсувала відносини Китаю як з Францією, так і з Європою в цілому.

Є вічні інтереси, немає вічних друзів. Можливо, це й є вічним законом зовнішньої політики. На світовій шаховій дошці від 70-х років минулого століття, прожитих за формулою «дружити зі США проти СРСР», до 80-х років, коли прийшли до ідеї відмови від створення союзів, а потім і до «нової партнерської зовнішньої політики Китаю щодо США, Росії й Європи», Китай постійно корегує свою державну зовнішньополітичну стратегію³². Яким же чином, маючи величезні й небезпідставні амбіції, в майбутньому він буде підтримувати новий баланс сил на світовій арені?

Коментуючи недавній триденний візит Б. Обами до Китаю, німецькі оглядачі не обійшли увагою той факт, що США узяли новий тон в спілкуванні з Китаєм. Цікава думка з цього приводу Фен Чжунпіна, керівника відділу Європи Китайського інституту сучасних міжнародних відносин, хоч вона і висловлена максимально обережно і розпливчато. За його словами, нині спостерігається деякий збіг інтересів Китаю й окремих країн світу, зокрема в економічній царині. Але якщо економічні інтереси Китаю, США, Росії й Європи можуть і в подальшому збігатися, то в сфері стратегічних і політичних інтересів можливе виникнення деяких спірних моментів. Він наголосив, що передусім керівництво Китаю зацікавлене в міжнародній стабільності та розвитку відносин з такими потужними державами, як США, Росія, європейськими, що сприятиме модернізації економіки Китаю. Фен Чжунпін підкреслює, що зараз в Китаї заговорили про концепцію «багатополарності». В розумінні того, як багатополарність співвідноситься з балансом сил і чи є баланс сил ознакою стабільного світу. Багатополарність не обов'язково є синонімом багатосторонності, але багатосторонність повинна будуватися на основі багатополарності. Також важливо підкреслити, що співробітництво потужних держав зможе вирішити міжнародні питання за допомоги міжнародних організацій без звернення до допомоги балансу сил.

Ще на саміті G20, що відбувся в листопаді 2008 року, стало очевидно, що Китай прагне збільшити свій вплив в МВФ, де зараз домінують США і країни ЄС. В обмін на такий вплив він вже висловив принципову згоду профінансувати МВФ, який потребує фінансової підтримки.

В подальшому члени «двадцятки» не стали наполягати на збільшенні витрат і бюджетних дефіцитів на рівні окремих держав: натомість вони домовилися потроїти кредитні ресурси МВФ, довівши їх до 750 мільярдів доларів США, розширити загальний обсяг введеної 40 років тому «валюти» Фонду – спеціальних прав запозичення – на 250 мільярдів доларів і здійснити продаж золота, що є у розпорядженні МВФ, для надання фінансової допомоги найбіднішим країнам світу. Це означає, що МВФ гратиме головну роль в розподілі «пакету» в 1,1 трильйона доларів, про виділення яких мовиться в підсумковому комюніке саміту «двадцятки».

Слід сказати, що з весни 2009 р. економіка Китаю відновлюється після кризи значно вищими темпами, ніж очікувалося. ВВП, промислове виробництво, інвестиції помітно зросли, більш доступними стали нові кредити. В той же час, беручи до уваги високу невизначеність у зовнішньому й внутрішньому економічному середовищі, процес стабілізації та зростання ще не став незворотнім.

У першому півріччі ВВП виріс на 7,1% (у другому кварталі зростання склало 7,9%, що, хоч і нижче відповідного торішнього показника, проте є кращим результатом серед економічно значущих країн у світовій економіці в нинішньому році).

Крім того, навіть сьогодні Китай залишається інвестиційно привабливим – в першому півріччі інвестиції в основний капітал виростили на 33,5% (в порівнянні з попереднім роком).

Інвестиційна спрямованість економічної політики, стійкість макроекономічного середовища, а також покращення ситуації на споживчих ринках є свідченням того, що основні кризові ризики для Китаю, ймовірно, вже позаду.

Хоча обсяги зовнішньої торгівлі Китаю (як і у всьому світі) значно зменшилися, проте торгівельний баланс залишається суттєво позитивним. Так, у другому кварталі торгівельний надлишок перевищив \$97 млрд, що, хоч і нижче за показники того ж періоду минулого року, проте більше торгівельного сальдо в першому кварталі нинішнього року на \$35 млрд. Позитивне торгове сальдо й притік інвестицій відновили тенденції наповнення резервів (які до кінця першого півріччя 2009 р. перевищили \$2,1 трлн, залишаючи при цьому, по суті, незмінним курс юаня). Можна констатувати, що сьогодні Китай багато в чому визначає, а також впливає на структуру торгівлі найближчих економічних партнерів, насамперед країн Південно-східної Азії. Відновлення торгівлі (як для країн вказаного регіону, так і в світовому масштабі) є запорукою стійкого оновлення світової економіки. Найважливіші світові дискусії сьогодні пов'язані з посткризовим облаштуванням світової валютної системи. І, поза сумнівом, у цій новій системі Китаю належить зіграти одну з найважливіших ролей. Насамперед йдеться про сценарії або пошук напрямів формування світової валюти, яка зможе повноцінно замінити долар і стати стабілізуючим чинником світових фінансів.

Тому до ініціатив Китаю, який володіє нині значним економічним потенціалом і накопичив найбільші валютні резерви, увага особлива. Одна з таких фундаментальних ініціатив була представлена влітку 2009 р. підрозділом центрального банку Китаю.

Якщо міркування Чжоу Сяочуаня, Голови Народного банку КНР, і російського президента Дмитра Медведева щодо перетворення СПЗ на світову резервну валюту й виглядали утопічними, то, можливо, це була лише «обкатка» пропозицій з посилення ролі СПЗ і МВФ.

Створена «двадцяткою» Рада з фінансової стабільності (замість існуючого Форуму по фінансовій стабільності) повинна співпрацювати з МВФ з метою «своєчасного сповіщення про макроекономічні й фінансові ризики»³³.

На думку прихильників ролі СПЗ як світової резервної валюти, необхідний контроль над

СПЗ іншого інституту, який відрізнятиметься від МВФ. За станом на сьогоднішній день СПЗ випускаються вкрай рідко, а коли такий випуск відбувається, це стає віддзеркаленням розподілу голосів у МВФ. Тому з випущених минулого тижня СПЗ на суму 250 мільярдів доларів менш ніж 100 мільярдів піде країнам, що розвиваються, і лише 19 мільярдів дістануться державам з низькими доходами. МВФ проігнорував вимогу про те, щоб розподіл засобів здійснювався справедливіше, щоб ліквідувати відсоток на СПЗ, що виділяються країнам з низькими доходами, і щоб заохочувалася передача СПЗ від багатих країн бідним.

Але це не означає, що в діях МВФ немає нічого корисного. Можна створити новий інститут – Глобальний резервний банк, який регулярно випускатиме міжнародну валюту, подібну СПЗ, виділяючи її тим, хто її більше всього потребує, а також у такі моменти, коли вона необхідна найбільше (наприклад, у період рецесії).

Глобальна резервна валюта вже не буде прив'язана до непостійного обмінного курсу національної економіки, що зробить її стійкішою. А бідним країнам не доведеться витратити дорогоцінні засоби на страхівку своїх економік від краху. І якщо цей глобальний механізм буде прив'язаний до нової світової системи, то кредитор і позичальник гарантовано розділять відповідальність за повернення економіки в стійкий стан, борючись з крупним дефіцитом і надмірним профіцитом.

Ці ідеї не такі вже далекі від того, що в 1944 році пропонував Джон Мейнард Кейнс. Але США подавили їх, створивши МВФ³⁴.

Створення нової світової валюти, яка була б прийнятна для всіх, вимагає значного часу, чіткого вироблення механізмів її (валюти) впровадження й функціонування, реалістичної оцінки ризиків та інструментів їх мінімізації, а також політичної готовності провідних країн світу до послідовного переходу до світової фінансової системи, що базується на нових стандартах³⁵.

Однак дедалі частіше звучать застереження щодо введення СПЗ як світової валюти. Китайці мають рацію в тому, що однією з причин світової фінансової катастрофи стало зловживання Сполученими Штатами Америки статусом своєї національної валюти як резервної. Питання ось в чому: чи вигідне те, що пропонує Китай, для самого Китаю? Звичайно, питання може здатися дивним, адже за загальним уявленням як мінімум два завдання, що стоять перед Китаєм, будуть вирішені. По-перше, США отримують попередження і стануть уникати ситуацій, що можуть призвести до краху долара, що значно знецінить доларовий компонент валютних резервів Китаю (за оцінками, 1,2 трильйонів доларів). По-друге, найважливіше, буде вирішене політичне завдання. Закликаючи звзити роль долара і розширити за

його рахунок роль СПЗ, Китай прагне зменшити політичну й фінансову могутність США. Практично з цієї ж причини пропозиція Китаю була підтримана Росією, Бразилією, Індією та іншими країнами, що розвивалися, яким давно не давав спокою фактичний доларовий стандарт. Ці країни зовсім не числяться в лавах прихильників МВФ, проте вони розсудливо вирішили, що краще все ж мати хоч якийсь голос при верховенстві МВФ, ніж зовсім не мати при верховенстві США.

Проте Китай не може не розуміти, що нова могутня міжнародна валюта – це фантом. Сила долара в тому, що у США щонайпотужніша економіка, а також можливість оподатковувати своїх громадян і виконувати зобов'язання перед ними. В МВФ ж немає ні ВВП, ні податкової бази. Однак китайці вважають, що, розширивши повноваження СПЗ, вони тим самим підточать гегемонію США. Але гегемонія долара ослабне тільки в тому випадку, якщо замість США з'явиться будь-яка інша країна з таким же великим ВВП і такою ж величезною податковою базою; тоді вона зможе змагатися зі США за статус господаря світової резервної валюти. Природно, такою країною може стати й Китай. І хоча зараз Китай – країна, що лише розвивається, не виключено, що через десятиліття вона стане розвинутою і ВВП Китаю наблизиться до ВВП США. Зараз ВВП Китаю вже перевищує ВВП Німеччини. З погляду ефективності фінансового управління Китай обійшов і США, і Європу. Збагачуючись, Китай перемістить фокус своєї економіки в напрямі від експорту до задоволення внутрішнього попиту. У якийсь момент Китай зрозуміє, що регулювати курс своєї валюти йому не вигідно, і тоді юань стане вільно конвертованим, як і валюти всіх крупних економічних держав світу.

Якщо подивитися на історичну перспективу, то виявиться, що всі країни, що мали тривалий профіцит бюджету, перетворювали свої «м'які» валюти на «тверді», тобто такі, якими торгують на світових ринках, а тому перетворювалися на світових кредиторів. Великобританія стала кредитором у першому десятиріччі XIX ст., США – в першому десятиріччі XX ст., і нагородою цим країнам став статус володарів твердих валют. Згодом, навіть маючи бюджетний дефіцит, ці країни все одно залишалися при своєму статусі. Вже підписані угоди про вільний обмін юаня з такими країнами, як Бразилія та Аргентина. Також Китай прагне підкріпити чиангмайську ініціативу зі створення загальноазиатського резервного валютного пулу. Отже, якщо китайці зможуть зізнатися собі, до чого все йде, то їхнє відношення до СПЗ зміниться. Ставши володарем твердої валюти, Китай негайно втратить всі переваги, які міг би отримати від підвищення ролі СПЗ.

Намагаючись стримати вплив США на світовій арені, китайці мимоволі зв'язують руки собі.

Зрозуміло, Китай може прямо зараз почати боротися за підвищення своєї участі в СПЗ і відмовлятися від перспектив перетворення юаня на тверду валюту, але такий курс навряд чи можна назвати розумним. Чому б китайцям натомість не почати готуватися до того дня, коли США і Європа самі попросять ввести яку-небудь міжнародну валюту, щоб хоч якось стримати експансію юаня?

Далеко не просто складаються відносини Китаю з Європою. За останні 30 років об'єм товарообігу між Китаєм і Європою виріс в 40 разів. Після розширення ЄС регіон став першим за величиною торговим партнером Китаю і найбільшим експортним ринком. Проте, за словами керівника відділення Європи Китайського інституту сучасних міжнародних відносин Фен Чжунпіна, останнім часом посилюється розбіжності щодо Тібетського питання. На думку китайських дослідників, незважаючи на те, що історія взаємовідносин Китаю і Європи нараховує кілька століть, Європа до цього часу не навчилася прислуховуватись до думки Китаю. Особливе незадоволення китайського керівництва викликала позиція європейських лідерів під час тибетських заворушень в 2008 році. На думку спеціаліста з питань китайсько-європейських відносин Чжоу Жуньяо, існує ще достатньо факторів невизначеності щодо позиції європейських країн. У Китаї вважають, що в ЄС глобальна китайська геополітика ще не сформована.

Під тиском західних держав і їхніх радників, які нав'язали Україні ідеологію й стратегію радикального лібералізму, що межує з ринковим фундаменталізмом, за 18 років формального суверенного існування Україна здійснила стрибок від радянської системи тотального державного централізму до системи тотального ринкового лібералізму через дику некеровану і неконтрольовану приватизацію в інтересах олігархів і сімейних кланів. Остання породила небачену корупцію, олігархічну приватизацію національного багатства, державної й місцевої влади. Держава втратила контрольну-координуючу роль. І це в той час, коли в усьому світі роль держав та їхніх міждержавних утворень неспинно зростала.

За перший період свого суверенного розвитку Україна повторила карколомний стратегічний «китайський стрибок» до ліберальної моделі саморегулюючого ринку, перескочивши стадію державного капіталізму, цим втягнула себе в небачений процес економічної й екологічної деградації. Внутрішня економічна криза, посилена за рахунок глобальної кризи, призвела до особливо тяжких соціально-економічних наслідків. В результаті на міжнародному рівні, за даними ООН, Україна опинилася в числі країн, які не відбулися,

зайнявши передостаннє місце в Європі за рівнем ВВП на душу населення. Рівень економічного розвитку України за станом на 1991 рік не буде відновлено і в 2011 році. Рівень бідності населення України як багатой країни не може не дивувати зарубіжних спостерігачів, як і небачений контраст між рівнем життя олігархічної й кланової еліти та пересічних громадян. В результаті морально-психологічний стан українського суспільства оцінюється як депресивний. Незважаючи на зусилля ряду політичних сил, Національна стратегія розвитку України до цього часу не прийнята Верховною Радою і не стала загальнодержавним, консолідуючим проектом³⁶.

Розвиток України в наступні 10-15 років проходитиме в надзвичайно складних міжнародних обставинах і в жорстких міжнародних відносинах. Тотальна криза силового євроатлантичного і азійського глобалізму, різке посилення конкурентної боротьби на глобалізованих ринках, світова енергетична й екологічна криза, неминуча перебудова світогосподарської технологічної системи, наближення нової планетарної технологічної революції – все це ставить питання про саме існування держав і країн, які були не здатні до внутрішніх трансформацій і неспроможні інтегруватися в інноваційні моделі й стратегії розвитку.

Де і в чому можна знайти вихід для України? Як нам уникнути національної катастрофи й нової української трагедії? Відповідь на ці питання повинно бути віднайдено негайно. Ми бачимо цю відповідь у посиленні ролі й могутності української держави і в інтеграції України в європейські й світові структури та системи. Очевидно неминучим для України стає перехід до стратегії й моделі розвитку сучасної системи державного капіталізму на базі народного підприємництва й економічної демократії в поєднанні з визначальною контролюючою і координуючою роллю держави. Соціальне суспільство, соціальна держава, соціальна економіка. Економіка – ринкова, але суспільство і держава повинні бути неринкові.

Перехід до інноваційної моделі розвитку на базі сучасної системи державного капіталізму – справа надзвичайно складна. Вона вимагає органічної єдності всіх гілок державної влади, кардинального вдосконалення системи державного менеджменту. За солідарними висновками вітчизняних і зарубіжних вчених і фахівців, досягнення інноваційного успіху в розвитку України можливе лише за умови послідовного наведення порядку в країні й проведення реальних та ефективних реформ.

Єдність внутрішньої та зовнішньої політики України, її інтеграція в європейські системи та структури є запорукою піднесення міжнародної конкурентоспроможності й могутності нашої держави.

ПОСИЛАННЯ
(Endnotes)

- ¹ Комюнике Совещания G-8, 2000.
- ² Karaganow S. Russia's Uneasy Dance with the West. BBC, 2001.
- ³ Шепелев М. А. Глобалистика: В 2 ч. – Днепропетровск, 2001.
- ⁴ Глобализация: взгляд с периферии. – К., 2002. – С. 43.
- ⁵ Learning about Globalization, www.Luminatits.mcmaster_global, 2000.
- ⁶ Фарид Закария. Подъем остальных // «Newsweek», США, 06.05.2008.
- ⁷ Білорус О. Г., Власов В. І. Розвиток процесів глобалізації в постіндустріальну епоху. – К., 2007. – 56 с.
- ⁸ Білорус О. Г. Механизмы экономической интеграции. – К.: «Наукова думка», 1990. – С. 2-9.
- ⁹ Білорус О. Г., Власов В. І. Розвиток процесів глобалізації в постіндустріальну епоху. – К., 2007. – 56 с.
- ¹⁰ Фарид Закария. Будущее американского великодержавия // «Foreign Affairs», США, 01.05.2008.
- ¹¹ Фарид Закария. Будущее американского великодержавия // «Foreign Affairs», США, 01.05.2008.
- ¹² Руперт Корнуэлл. Закат единственной сверхдержавы // «The Independent», Великобритания, 19.03.2008.
- ¹³ Фарид Закария. Будущее американского великодержавия // «Foreign Affairs», США, 01.05.2008.
- ¹⁴ Френсіс Фукуяма. Падіння корпорації «Америка» // «Newsweek», США, 06.10.2008.
- ¹⁵ Руперт Корнуэлл. Закат единственной сверхдержавы // «The Independent», Великобритания, 19.03.2008.
- ¹⁶ Джон Грей. Величие Америки рухнуло и раскололось на куски // «The Observer», Великобритания, 01.10.2008.
- ¹⁷ Там само.
- ¹⁸ Там само.
- ¹⁹ Заки Лаїді. Чи сповіщає криза кінець американської надмогутності? // «Les Echos», Франція, 13.10.2008.
- ²⁰ Заки Лаїді. Немає підстав для серйозних тверджень про «занепад» Америки // «Le Temps», Швейцарія, 12.11. 2008.
- ²¹ Вільям Хоукінс. Занепад США не можна вважати неминучим // «The Washington Times», США, 04.12.2008.
- ²² Заки Лаїді. Немає підстав для серйозних тверджень про «занепад» Америки // «Le Temps», Швейцарія, 12.11. 2008.
- ²³ Маслов О. Третя американо-китайська війна і Перша глобальна Велика депресія XXI століття, <http://www.polit.nnov.ru/2008/01/19/warusachina3>. 19.01.2008
- ²⁴ Ф. Закарія. Наддержава, що ослабла: як Америка упустила свій шанс // «The Times», Великобританія, 25.06.2008.
- ²⁵ Там само.
- ²⁶ Brzezinski Zb. The choice. global domination or global leadership? – N.Y., 2004.
- ²⁷ Brzezinski Sb. «The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic Imperatives»; «Out of Control: Global Turmoil on the Eve of the Twenty-Fist Century»
- ²⁸ Brzezinski Zb. The choice. global domination or global leadership? – N.Y., 2004.
- ²⁹ З. Бжезинский: Америка утратила уверенность в себе // «Los Angeles Times», США, 29.09.2008.
- ³⁰ Бжезинский: Восточная Европа должна перестать вести себя по-детски. Г. «Prague Daily Monitor», Чехия, 18.11.2009.
- ³¹ США, Россия, ЕС – кто же истинный друг Китая? // «Хуанцю шибао», Китай, 15.01.2009.
- ³² Там само.
- ³³ І знову Бреттон-Вудс // «The Globe And Mail», Канада, 03.04.2009.
- ³⁴ В. Юрчишин. Огляд економіки Китаю: вересень 2009. Центр Разумкова.
- ³⁵ Там само.
- ³⁶ Білорус О. Г. Глобалізація і національна стратегія України. – К., 2000.

Bilorus O. G. The global tendencies of the development and transformation of geopolitical and geoeconomic strategies / Verkhovna Rada of Ukraine.

The article covers the questions of the integration of Ukraine to the European and world structures. Obviously, the transition of Ukraine to the strategy and model of the development of the modern system of the state capitalism on the basis of the public entrepreneurship and economic democracy together with the supervision and coordinative role of the state is inevitable. The unity of the internal and external policy of Ukraine, its integration to the European systems and institutions is the guarantee of the raise of international competitiveness and power of our state.

Key words: global tendencies, economy, policy, global crisis, USA, Europe, Russia, China, EU, NATO, IMF, budget, international currency, integration, innovation success.

Билорус О. Г. Глобальные тенденции развития и трансформации геополитических и геоэкономических стратегий / Верховная Рада Украины.

Данная статья посвящена интеграции Украины в европейские и мировые структуры, системы. Очевидно неизбежным для Украины станет переход к стратегии и модели развития современной системы государственного капитализма на базе народного предпринимательства и экономической демократии вместе с определенной контролирующей и координирующей ролью государства. Единство внутренней и внешней политики Украины, ее интеграция в европейские системы и структуры – залог подъема международной конкурентоспособности и могущества нашего государства.

Ключевые слова: глобальные тенденции, экономика, политика, глобальный кризис, США, Европа, Россия, Китай, ЕС, НАТО, МВФ, бюджет, международная валюта, интеграция, инновационный успех.

Стаття надійшла до редколегії 03.09.2009

Прийнята до друку 01.10.2009